

SIVUOMAISUUS OSITUKSEN SOVITTELUSSA

1 Johdanto

”Mut, omaisuus ennen mua syntynyt, myös jälkeheni jää.”

– Mukaelma *J.L. Runebergin* runosta *Maaherra* (1860, suom. 1889)

Tarkastelen tässä artikkelissa¹ avioliiton purkautumiseen liittyvää osituksen sovittelua (avioliittolaki (234/1929), jäljempänä AL, 103 b §). Tarkemmin ottaen käsittelen tilannetta, jossa avioehdon ja muiden avio-oikeuden rajoitusten puuttuessa ns. puolittamisperiaatetta vaaditaan rajoitettavaksi.² Painopisteenä on avioero-ositus.

Tutkin sellaista osituksen sovittelua, jota perustellaan sillä, että puolisollla on niin sanottua sivuomaisuutta. Sivuumaisuudella tarkoitetaan avio-oikeuden alaista 1) ennen avioliittoa saatua omaisuutta, 2) avioliiton aikana perintönä, lahjana tai testamentin nojalla saatua omaisuutta tai 3) erillään asuessa saatua omaisuutta (AL 103b.2,2 §).³ Täl-

laisiin saantoihin aviopuolisot eivät tyypillisesti ole omalla panoksellaan vaikuttaneet. ”Maaherraa” mukailleen sivuumaisuuden puolittaminen tuntuikin usein epäoikeudenmukaiselta. Vaikka sivuumaisuusluonne ei sellaisenaan riitä sovitteluperusteeksi, sivuumaisuuteen kohdistuvat vaatimukset herkemmin täyttävät sovittelun edellytykset verrattuna ”yhteisen työn hedelmiin”.⁴

Osituskäytännössä sovitteluvaatimus on varsin yleinen. Tällöin jokin osa omaisuudesta on tyypillisesti sivuumaisuutta. Olennaisin ja yleisin sovitteluvaatimus liittyy etenkin sellaiseen sivuumaisuuteen, jonka kartuttamiseen ja säilyttämiseen toinen osapuoli ei ole osallistunut. Toisaalta arviointi on hankalaa erityisesti silloin, kun puoliset ovat toimineet yhteisen talouden hyväksi.

Osituksen sovittelua ei ole *Pertti Välimäen* väitöskirjan (1995) jälkeen juuri tarkasteltu syvällisemmin.⁵ Oikeuskäytäntöä on 20 vuoden aikana kertynyt runsaasti, mutta sitä ei ole käsitelty katta-

¹ Kiitän *Tapani Lohea* ja *Hanna Riivaria* aiemmista versioista saamastani palautteesta.

² Sovittelulla voidaan myös laajentaa avio-oikeutta. Tähän liittyy kuitenkin tiettyjä erityispiirteitä ja soveltamiskynnys on huomattavasti korkeampi, enkä käsittele näitä tapauksia lainkaan.

³ HE 62/1986 vp, s. 71–73; *Pertti Välimäki*: Osituksen sovittelu avioeroon perustuvassa toimitusosituksessa. Lakimiesliiton kustannus. 1995, s. 82, 124, 338–346.

⁴ *De lege ferenda* oikeuskirjallisuudessa on käyty kohtalaisesti keskustelua siitä, onko avio-oikeus sivuumaisuuteen perusteltu. Kootusti ks. esim. *Markku Helin*: Onko aviovarallisuusjärjestelmämme vanhentunut? Lakimies 7–8/2010, erit. s. 1311–1312 viitteineen. En kuitenkaan käsittele tätä oikeuspoliittista kysymystä tässä.

⁵ Ks. kuitenkin *Pertti Välimäki*: Ositusta ja sen sovittelua. Defensor Legis 2/2010. Aiemmin 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa ilmestynyttä kirjallisuutta on lisäksi jonkin verran.

vasti tai systemaattisesti. Tässä artikkelissa teen Välimäen systematisoinnin pohjalta päivitetyn katsauksen oikeustilaan. Tarkastelen erityisesti korkeimman oikeuden ja hovioikeuksien oikeuskäytäntöä.⁶ Pyrin myös löytämään ratkaisuista sovittelua puoltavia ja vastaan puhuvia argumentteja sekä arvioimaan niiden nykyisiä painoarvoja.

Luvussa 2 tarkastelen tiivistetysti osituksen sovittelun säädöspohjaa, esitöitä ja oikeuskirjallisuudessa esitettyä systematisointia. Luvussa 3 tarkastelen korkeimman oikeuden oikeuskäytäntöä mainituin rajauksin. Luvussa 4 esittelen suppeammin hovioikeuksien ratkaisuja. Luvussa 5 arvioin näiden perusteella voimassa olevan oikeuden nykytilaa.

2 Osituksen sovittelu

2.1 Säädöspohja ja esityöt

Ensiksi on tarkasteltava osituksen sovittelua ja sivuomaisuuden merkitystä lain esitöiden valossa. Oikeuskäytännön jäljempi tarkastelu toimii ”testinä” ja vertailukohtana tälle ennakoarviolle. Avioliittolain 103 b §:n 1 momentissa säädetään:

Ositusta voidaan sovittaa, jos ositus muutoin johtaisi kohtuuttomaan lopputulokseen taikka siihen, että toinen puoliso saisi perusteettomasti taloudellista etua. Osituksen sovittelua harkittaessa on otettava erityisesti huomioon avioliiton kestoai-ka, puolisoiden toiminta yhteisen talouden hyväksi ja omaisuuden kartuttamiseksi ja säilyttämiseksi

si sekä muut näihin verrattavat puolisoiden taloutta koskevat seikat.

Osituksen sovittelun edellytysten täytyessä ositusta voidaan sovittaa AL 103b.2 §:ssa säädetyillä sovittelukeinoilla, joista tässä merkityksellisiä ovat tasingon rajoittaminen (1-k) ja tietyn sivuomaisuuden tai sen osan määrääminen avio-oikeudesta vapaaksi omaisuudeksi (2-k). Sovitteluvaatimuksen tekemisestä säädetään AL 103b.3 §:ssa. Näihin liittyvät kysymykset rajautuvat tämän artikkelin ulkopuolelle.

Osituksen sovittelu lisättiin avioliittolakiin vuonna 1988 voimaan tulleessa muutoksessa.⁷ Säännöksen tarkoituksena on kohtuullistaa osituksen lopputulosta erityisesti silloin, kun kysymyksessä on ollut lyhyt avioliitto ja puolisoiden omaisuuden jakaminen puolisoiden kesken johtaisi kohtuuttomaan lopputulokseen.⁸ Tasajaon periaate johtaa ”useimmissa tapauksissa” edelleenkin kohtuullisimpaan ja kummankin puolison oikeudet edut huomioon ottavaan lopputulokseen.⁹ Kuitenkin esimerkiksi lyhytaikaisessa avioliitossa ei useinkaan voida pitää kohtuullisena omaisuuden puolittamista, jos pääasiallinen varallisuus käsittää jo ennen avioliiton solmimista kuuluneen omaisuuden.¹⁰ Tällöin tasajako voi johtaa siihen, että vähemmän omistava saisi perusteetonta etua.¹¹

Sovittelukynnys on ilmaistu esitöissä hiukan kaksijakoisesti. Toisaalta säännösten lähtökohtana on ollut ”oletta-
mus, että osituksen sovitteluun ei useimmissa tapauksissa ole tarvetta turvautua”,

⁶ Tilarajoitusten vuoksi hovioikeuden ratkaisujen käsittely on tiivistä ja olen myös joutunut jättämään kaksi korkeimman oikeuden ratkaisua maininnan tasolle.

⁷ Samassa yhteydessä avioerojen syyllisyysarviointi ja siihen liittyvä vahingonkorvausvelvollisuus ja muu kohtuullistaminen poistui. Ks. HE 62/1986 vp, s. 31.

⁸ HE 62/1986 vp, s. 2. Sovittelulla haluttiin myös torjua avioehtosopimuksista eräissä tapauksissa johtuvat kohtuuttomuudet.

⁹ Tasajako säilytettiin näin ollen ”osituksen perussääntönä”. Toisaalta sovittelulla pyrittiin välttämään muun muassa toisen saama perusteeton taloudellinen etu, vaikka etu ei olisikaan lopputulos huomioiden välttämättä ”suorastaan kohtuuton” (HE 62/1986 vp, s. 32).

¹⁰ Tästä nimenomaisena esimerkkinä mainitaan molempien puolisoiden perintönä saama huomattava varallisuus, josta vain toiseen kohdistuva avio-oikeus on poistettu, tai kun perintö on saatu vuosia kestäneen tosiasiallisen erillään asumisen jälkeen (HE 62/1986 vp, s. 32). Ensiksi mainittu perintötilanne esitetään esimerkkinä sovittelusta 15 avioliittovuoden jälkeen (mts. 73).

¹¹ Erityisen selvästi tämä voi tulla esiin silloin, jos toisen varallisuus koostuu kokonaan tai pääasiassa jo ennen avioliittoa hankitusta omaisuudesta, joka on huomattavasti suurempi kuin toisen puolison varallisuus (HE 62/1986 vp, s. 68). Vaikka huomattavia varallisuuseroja ei olisikaan, perusteetonta taloudellista etua voi syntyä myös silloin, jos toisen puolison omaisuus on kokonaan avio-oikeudesta vapaata. Tällöin sovitteluun voi olla tarvetta avioliiton kestosta riippumatta. (Mts. 68.)

mutta ”toisaalta ei ole haluttu asettaa mitään yleistä sääntöä siitä, että osituksen sovittelu voisi tulla kysymykseen vain erittäin poikkeuksellisissa tapauksissa ja että sovitteluun ei tulisi ryhtyä ilman painavia perusteita”. Sovittelun aiheellisuus on arvioitava kussakin yksittäistapauksessa turvautumatta mihinkään ennalta asetettuihin yleisiin sääntöihin.¹² Eduskunnan laki- ja perustuslakivaliokunnassa tosin kritisoitiin säännösten harkinnanvaraisuutta ja esitettiin huomattavasti pidemmälle meneviä kannanottoja sovittelun poikkeuksellisuudesta. Valiokuntien arviointi kuitenkin kohdistui avio-oikeutta laajentavaan ja erityisesti avioehdon soveltamista supistavaan sovitteluun, eikä kannanotoista voi tehdä päätelmiä avio-oikeutta rajoittavasta sovittelusta.¹³ Tämän perusteella voidaan todeta, että nyt käsiteltävää sovittelua ei ilmeisestikään tarkoitettu harvinaiseksi poikkeussäännökseksi. Näin ollen on myös syytä torjua tulkinta, että poikkeussääntönä sitä tulee tulkita supistavasti.¹⁴

Sovittelun edellytysten arviointi konkretisoituu laissa ja esitöissä mainittuihin harkintakriteereihin: 1) avioliiton kestoaika, 2) toiminta yhteisen talouden hyväksi, 3) toiminta omaisuuden kartuttamiseksi, 4) toiminta omaisuuden säilyttämiseksi ja 5)

muut näihin verrattavat puolisoitten taloutta koskevat seikat. Näistä millekään yksittäiselle seikalle ei tule antaa ratkaisevaa merkitystä.¹⁵

Vaikka avioliiton kesto mainitaan erikseen useassa kohdin, sille ei tule antaa ratkaisevaa merkitystä. Huomioon tulee ottaa myös muut seikat, ennen kaikkea yhteisen talouden hyväksi toimiminen ja missä määrin puolisoitten välillä on vallinnut taloudellinen yhteenkuuluvuus ja yhteisvastuu talouden hoidossa.¹⁶ Ohjeenluontoisena sääntönä voidaan pitää viiden vuoden aikaa, jonka jälkeen tasinko-oikeuden rajoittaminen avioliiton kestoajan perusteella ei yleensä tule enää kysymykseen.¹⁷ Lausumaa ”avioliiton kestoajan perusteella” on syytä tulkita siten, että muiden harkintakriteereiden perusteella rajoittaminen on silti mahdollista.¹⁸ Kesto-aika ei kuitenkaan ole suoranaissessa yhteydessä yhteisen talouden hyväksi toimimiseen tai omaisuuden kartuttamiseen, ja siksi kriteereitä on arvioitava itsenäisesti.¹⁹ Muodollisen avioliiton kestoajan asemesta olennaista on yhteiselämä ja ”taloudellinen kokonaisuus” tai ”tosiasiallinen yhteistalous”.²⁰ Näin ollen tarkasteltava aika saattaa alkaa avoliitosta ja päättyä erilleen muuttamiseen, tosiasialliseen yhteistalouden katkeamiseen tai viimeistään ositusperustehetkeen.²¹

¹² HE 62/1986 vp, s. 33–34.

¹³ PeVL 13/1986 vp, s. 2–3; LaVM 14/1986 vp, s. 5–6. Perustuslakivaliokunnan lausunnon johdosta mahdollisuus sovittelulla avio-oikeudesta vapaita lahjoja ja perintöjä avio-oikeuden alaisiksi poistettiin.

¹⁴ *Välimäki* 1995, s. 20–22, 190–191, 410–411; *Aulis Aarnio – Markku Helin*: Suomen avioliitto-oikeus. Lakimiesliiton kustannus. 1992, s. 231. Vrt. *Ahti Saarenpää*: Avioliittolain muutokset. 4. uud. p. Artikla. 1992, s. 141–144, perustaa näkemyksen poikkeussäännöstä muun muassa mainittuihin valiokuntalausumiin. Vastaavasti samansisältöisesti aiemmassa artikkelissa, ks. *Ahti Saarenpää*: Ositus, ositussopimus ja osituksen sovittelu. *Defensor Legis* 1/1988.

¹⁵ HE 62/1986 vp, s. 34–35 vrt. samansuuntaisesti mts. 68–69, jonka mukaan sovittelun edellytyksiä on arvioitava ”ositus-tuloksen kokonaisarviointin pohjalta” ja toisaalta kokonaisuutena mainittujen, toisiinsa sidoksissa olevien kriteereiden valossa.

¹⁶ HE 62/1986 vp, s. 34–35. Osituksen kohtuullistaminen nähdään yleensä sitä perustellumpana, mitä lyhyemmästä avioliitosta on kyse ja erityisesti silloin, kun puolisoilla ei ole juuri muuta kuin ennen avioliittoa molemmille kuulunutta omaisuutta (mts. 34–35, 69).

¹⁷ HE 62/1986 vp, s. 35–36.

¹⁸ Toisenlaisella tulkinnalla muun ohella esimerkki sovittelusta 15 vuotta kestäneen avioliiton jälkeen ei olisi mielekäs (HE 62/1986 vp, s. 72–73).

¹⁹ HE 62/1986 vp, s. 69. Oikeuskirjallisuudessa onkin korostettu, että yhteiselämän kesto on vain epäitsenäinen kriteeri ja keskeisempää on, millä tavoin sen aikana on toimittu yhteisen talouden hyväksi. Ks. *Välimäki* 1995, s. 203–213; *Aarnio – Helin* 1992, s. 233–234.

²⁰ HE 62/1986 vp, s. 35–36.

²¹ HE 62/1986 vp, s. 36, 68–69. Sovittelu voi nimenomaisesti olla perusteltua, jos puoliso saa huomattavan perinnön erillään asumisen aikana (HE 62/1986 vp, s. 68). Ks. myös *Aulis Aarnio – Urpo Kangas*: Perhevarallisuus oikeus. Talentum. 2010, s. 216; *Välimäki* 1995, s. 203–213; *Aarnio – Helin* 1992, s. 233–234. Vrt. *Saarenpää* 1992, s. 152–153, jossa katsotaan, että avioliitto ei ole syy sovittelulle, mutta se voi olla sovittelun estävä vastasy.

Yhteisen talouden hyväksi toimimisessa merkitystä tulee antaa ansiotyön ohella myös osallistumiselle kodin ja etenkin lasten hoitoon ja kasvatukseen. Omaisuuden kartuttamista ja säilyttämistä arvioitaessa on huomioitava suoranaisten panostusten ohella myös osallistuminen perheen muiden menojen rahoitukseen, joka välillisesti myötävaikuttaa omaisuuden kartuttamismahdollisuuksiin.²² Yhteisen talouden hyväksi toiminen onkin perinteisesti ollut keskeinen harkintakriteeri.²³

Harkinnassa voidaan huomioida muutkin puolisoitten taloutta koskevat seikat. Sen sijaan esimerkiksi syyllisyyteen tai moitittavaan käyttäytymiseen liittyvät seikat jätetään talouteen liittymättöminä huomiotta.²⁴

Sovittelulle voi olla edellytyksiä etenkin silloin, kun ositus toimitetaan kummankin puolison elinaikana. Jäämistöosituksessa tai avioero-osituksessa, joka toimitetaan puolison kuoleman jälkeen edellytykset voivat ”oletettavasti täytyä harvemmin”, koska eloonjäänyt puoliso ei ole AL 103.2 §:ssa säädetyllä tavalla velvollinen luovuttamaan omaisuuttaan kuolleen puolison perillisille. Sovittelu voi lisäksi tulla useammin kysymykseen eloonjääneen puolison kuin perillisten eduksi. Kummankin puolison kuoleman jälkeen edellytykset tulevat ilmeisesti täyttymään vain melko harvoissa tilanteissa.²⁵ Perillistahon eduksi sovittelu voi tulla kysymykseen lähinnä silloin, kun avioliitto on ollut lyhytaikainen ja kuolleen puolison jäämistö käsittää huomattavan omaisuuden, joka on pääosin kuulunut tälle puolisolle jo avioliiton alkaessa. Osituksen sovitteluun voi myös olla tarvetta etenkin

jos puolisoilla ei ole yhteisiä rintaperillisiä. Sovittelu voi tulla kyseeseen etenkin vastaavan kaltaisessa tilanteessa molempien puolisoitten kuoltua.²⁶

Ositusperusteen jälkeiset taloudellista asemaa parantavat (esimerkiksi perintö) tai heikentävät muutokset voidaan huomioida sovitteluharkinnassa.²⁷ Tällä on merkitystä niin sanottuun tarveperusteeseen, joka voi olla sovittelua vastaan puhuva seikka. Tarveperusteena hyväksytään yleensä vain varmoja ja pysyviä seikkoja, kuten työkyvyttömyys tai vanhuus. Perusturvan kuten asunnon menettäminen saattaa joskus saada painoarvoa. Yleisesti ottaen elintason menettäminen ei kuitenkaan ole sovitteluperuste.²⁸ Sovittelussa tarkastellaankin mennyttä aikaa, ei pyritä ennakoimaan tulevaisuutta; vastaiset tuloerot eivät ole sovitteluperuste eikä ositus ole tulontasausjärjestelmä.²⁹

Edellä kuvatut esityölausumat ovat monilta osin ympärilyöreyttä ja selkeitä kannanottoja vältteviä. Niistä on myös havaittavissa jonkin verran ristiriitaisuuksia tai eroja painotuksissa. Tästä syystä olen nähnyt tarkoituksenmukaiseksi esittää eri kohtien lausumat niitä juuri tiivistämättä. Käytännössä kaikissa tapauksissa kyse on sivuomaisuudesta, joka ilmenee lyhyehköä avioliittoa edeltävänä, avioliiton aikana perintönä saatuna tai tosiasiallisen yhteistalouden katkeamisen jälkeen saatuna omaisuutena. Seuraavassa oikeuskäytännön tarkastelussa huomataan, että korkein oikeus näyttää suhtautuneen sovitteluun esitöitä myönteisemmin. Toisaalta yhteiskunta ja tyypilliset parisuhteetkin lienevät jossakin määrin muuttuneet siitä, kun säännöksiä valmisteltiin 1980-luvun puolivä-

²² HE 62/1986 vp, s. 69.

²³ *Välimäki* 1995, s. 81–91, 95–98; *Aarnio – Helin* 1992, s. 234–235.

²⁴ HE 62/1986 vp, s. 34; *Urpo Kangas*: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. Talentum. 2013, s. 358; *Välimäki* 1995, s. 71–73; 245–248; *Aarnio – Helin* 1992, s. 235–236; *Saarenpää* 1992, s. 148–149.

²⁵ HE 62/1986 vp, s. 35. Vrt. sovittelulle nähdään harvemmin tarvetta jäämistöosituksessa, koska lesken suojaksi on olemassa muita säännöksiä, jotka ovat omiaan vähentämään sovittelun tarvetta (HE 62/1986 vp, s. 69–70).

²⁶ HE 62/1986 vp, s. 70.

²⁷ HE 62/1986 vp, s. 69.

²⁸ KKO 2008:40, hovioikeuden perustelut; *Välimäki* 1995, s. 180–182, 216. Aviovarallisuusjärjestelmän ja puolittamisen tarkoituksena ei ole tasapainottaa puolisoita eron jälkeen niin, että heillä olisi varallisuudestaan riippumatta yhtäläiset edellytykset eron jälkeen. Ks. *Tapani Lohi*: Oikeustapauskommentti KKO 2008:74. Teoksessa Pekka Timonen (toim.): Korkeimman oikeuden ratkaisut kommentein I 2008. Talentum. 2008, s. 560.

²⁹ *Kangas* 2013, s. 358; *Välimäki* 1995, s. 168–171; *Aarnio – Helin* 1992, s. 235–236; *Saarenpää* 1992, s. 149–151.

lissä. Oikeuskäytäntöä voikin pitää esitöitä paremmin nykyistä voimassa olevaa oikeutta kuvaavana oikeuslähteenä.

2.2 Oikeuskirjallisuuden systematisointi

Lain esitöissä kohtuuttomuuden nähtiin liittyvän tapauksiin, jossa toinen ei avioehdon tai muun syyn vuoksi saa pitkän avioliiton jälkeen juurikaan tasinkoa ja perusteettoman taloudellisen edun lähinnä lyhyisiin avioliittoihin.³⁰ Oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä nämä on kuitenkin nähty saman kolikon eri puolina, eikä käsitteille ole pyritty arvioinnissa kehittämään erilaisia merkityssisältöjä.³¹

Oikeuskirjallisuudessa on keskitytty lähinnä sovitteluharkinnan systematisointiin ja yksittäisten tapausten kommentointiin. Yksi tärkeä esitys on tapa lähestyä sovitteluharkintaa vaiheittain ja jäsenetysti, mikä on näkynyt usein myös oikeuskäytännöstä. Tämän Välimäen niin sanotun työohjelman vaiheet ovat: 1) ositus- ja erottelulaskelman laatiminen, 2) sovittelukeinojen soveltuvuusharkinta, 3) omaisuuskohtainen harkinta, 4) kokonaisuusharkinta (toiminta yhteisen talouden hyväksi, taloudellinen asema ja tarveperuste sekä avioehtosopimuksen ulkopuoliset seikat), 5) harkinta, ylittääkö kohtuuttomuus sovittelukynnyksen, 6) harkinta, kuinka paljon sovittellaan, 7) harkinta, millä tavalla sovittellaan ja 8) sovittelun tasingon laskeminen.³² Tässä tarkastelussa näistä relevantteja ovat vaiheet 3–6.

Omaisuuskohtaisessa harkinnassa (3) selvitetään, miten kumpikin puoliso on toiminut kyseisen erän säilyttämiseksi ja kartuttamiseksi. Tässä tarkastellaan myös omaisuuden hankkimista.³³ Sivuomaisuuteen kohdistuvissa sovitteluvaatimuksissa

on yleistä, että toinen ei ole osallistunut sivuomaisuuden säilyttämiseen ja kartuttamiseen tai panos on ollut välillistä.

Kokonaisharkinnassa (4) tarkastellaan puolisoiden toimintaa yhteisen talouden hyväksi edellä mainittujen harkintakriteerien valossa. Yleensä toimintaa tarkastellaan panosperusteisesti, mutta toisen puolison tarve (esimerkiksi työkyvyttömyys) saattaa myös saada toissijaisesti merkitystä. Hyvässä kokonaisharkinnassa suoritetaan pro & contra -tyyppistä perustelutapaa. Lyhyessä avioliitossa omaisuuskohtainen harkinta saattaa olla ratkaiseva, koska toiminta yhteisen talouden hyväksi jää yleensä niin vähäiseksi, ettei se saa merkitystä.³⁴ Toisaalta jäljempänä oikeuskäytännöstä havaitaan, että kokonaisharkinta ei Välimäen esityksestä poiketen välttämättä enää rakennu nimenomaan yhteisen talouden hyväksi toimimisen varaan.

Toiminta omaisuuden säilyttämiseksi ja kartuttamiseksi tulee arvioitavaksi sekä omaisuuskohtaisesti että lopulta kokonaisharkinnassa.³⁵ Tämä kriteeri on korostetun merkityksellinen kun kyse on sivuomaisuudesta. Kriteeri on myös erityisessä jännitteessä yhteisen talouden hyväksi toimimisen kanssa.

Sovittelukynnys (5) tarkoittaa sitä, että sovittelussa ei pyritä ”millimetrioikeudenmukaisuuteen” eli pienten vääryyksien oikaisemiseen vaan selvien (tietyn epämääräisen ärsytyskynnyksen ylittävien) kohtuuttomuuksien ja epäoikeudenmukaisuuksien korjaamiseen.³⁶ Sovittelun määrä (6) viittaa sovittelun laajuuteen. Myös osittainen sovittelu on yleistä esimerkiksi silloin, jos kohtuuttomuus ei ole räikeää.³⁷

On vielä syytä korostaa, että sivuomaisuus ei ole yksistään riittävä peruste sovittelulle. Sovittelu on perusteltava monipuolisemmin, esimerkiksi

³⁰ Ks. esim. HE 62/1986 vp, s. 67–68.

³¹ Välimäki 1995, s. 67–70; Aarnio – Helin 1992, s. 232; Saarenpää 1992, s. 145–146.

³² Välimäki 1995, s. 412–419.

³³ Välimäki 1995, s. 414.

³⁴ Välimäki 1995, s. 409, 414–416.

³⁵ Välimäki 1995, s. 113–139.

³⁶ Välimäki 1995, s. 416–417; KKO 2013:13, 15 kohta.

³⁷ Välimäki 1995, s. 417–418.

miten sivuomaisuusluonne on vaikuttanut omaisuuden säilyttämiseen, kartuttamiseen ja yhteisiin taloudellisiin ponnistuksiin. Tämä korostuu sitä enemmän, mitä pidemmästä avioliitosta on kysymys. Muutoin argumentti jää helposti yksilöimättömäksi kohtuuttomuusväitteeksi ja lainsäädäntökritiikiksi.³⁸

Toinen kysymys liittyy avioehtosopimuksen tekemättä jättämiseen. Oikeuskirjallisuudessa ja sitä mukailleen myös oikeuskäytännössä on katsottu, että tekemättä jättäminen on syy, joka aiheuttaa kohtuuttomuuden eikä sitä tule käyttää sovittelua vastaan puhuvana seikkana.³⁹ Toisenlasiakin kantoja on esitetty: ainakin avioehtosopimuksen tekemisestä kieltäytyminen tai tietoinen riskinotto puoltamisesta voisi puoltaa sovittelun torjumista myös lyhytaikaisessa avioliitossa.⁴⁰ Avioehtosopimuksen tekemättä jättäminen on esiintynyt sovittelua vastaan puhuvana seikkana muutamissa käräjäoikeustasoisissa ratkaisuisa, mutta hovioikeuksissa se on lähes poikkeuksetta torjuttu. Näin ollen torjuva kanta näyttää perustellulta ja varsin vakiintuneelta.⁴¹ Vastaavasti myöskään sillä, että lahjoittaja tai perittävä ei ole rajoittanut avio-oikeutta saantoon ei tulisi olla merkitystä arvioitaessa sovittelun edellytyksiä.⁴²

3 Korkeimman oikeuden oikeuskäytäntöä

Käsittelen aluksi korkeimman oikeuden keskeisiä ratkaisuja. Rajallisen tilan vuoksi en tarkastele

lähemmin tapauksia KKO 2007:59 ja 2008:40. Ensiksi mainitussa tapauksessa ylimalkainen vaatimus sovittella ositusta kohtuuttomuuden perusteella hylättiin kaikissa oikeusasteissa, eikä tapauksella ole ennakkopäätösarvoa.⁴³ Tapauksessa KKO 2008:40 vaimo oli panostanut perintönä saatua avio-oikeudesta vapaata omaisuutta (jäljempänä myös ”VO-omaisuutta”) miehen liiketoimintaan ja olisi lisäksi joutunut maksamaan tasinkoa konkursipesälle.⁴⁴ Toisin kuin alemmat oikeusasteet, korkein oikeus poisti tasingon kokonaan. Sovittelun edellytysten arviointi jäi kuitenkin suppeaksi.⁴⁵

3.1 KKO 1992:52

Avioliiton solmimisesta avioeroasian vireille tuloon oli kulunut runsaat puoli vuotta. Tänä aikana puoliset olivat asuneet yhdessä noin neljä kuukautta. Heidän ositettava omaisuutensa oli pääosin koostunut miehen ennen avioliittoa ostamasta maatilasta maatalousirtaimistoineen. Miehen velkataakka tilankaupan ja maatalouden johdosta oli ollut melkoinen. Ositusta sovitteliin siten, ettei vaimo avio-oikeutensa nojalla saanut mieheltään mitään omaisuutta.

Kyse oli puoli vuotta kestäneestä avioliitosta. Pesänjakaja sovitteli tasingon noin 277.000 markasta 50.000 markkaan. Kihlakunnanoikeus alensi tasingon 30.000 markkaan. Hovioikeus ei muuttanut ratkaisua. Korkein oikeus poisti tasingon kokonaan.⁴⁶

³⁸ KKO 2007:59, 28 kohta; *Aarnio – Kangas* 2010, s. 214; *Välimäki* 2010, s. 141–142.

³⁹ *Välimäki* 1995, s. 316–318; *Aarnio – Helin* 1992, s. 234.

⁴⁰ *Aarnio – Kangas* 2010, s. 216.

⁴¹ Joissakin tapauksissa asia on tullut myös esiin välillisesti esimerkiksi siten, että ”kyse on ollut kolmannelta avioliitosta”. Usein epäselväksi on jäänyt, onko tälle annettu painoa ratkaisuharkinnassa.

⁴² Näin esimerkiksi ratkaisussa VHO 30.4.2013 (S 11/1224). Eräistä muista lähinnä käräjäoikeustasoisista ratkaisuisista on kuitenkin luettavissa, että lahjoittaja tai perittävä olisi rajoituksen tekemättä jättämisellä joko tarkoittanut saannon tulevan perheen yhteiseen käyttöön tai ottanut riskin sen joutumisesta ositettavaksi. Tällaisiin päätelmiin tulisi suhtautua torjuvasti tai vähintään varauksin.

⁴³ Ks. KKO 2007:59, erityisesti 28 kohta; *Välimäki* 2010, s. 128–132, 141–142.

⁴⁴ *Tapani Lohi*: Ylivelkaisen tai konkurssiin asetetun puolison oikeudesta tasinkoon. Teoksessa Kovia aikoja: riitoja ja maksukyvyttömyyttä. Juhlakirja Risto Koulu 60 vuotta. Edita. 2009, s. 399 esittää, että ylivelkaisuudelle ei tule antaa vahvaa itsenäistä merkitystä ja olennaista tapauksessa oli sovittelu VO-omaisuuden menettämisen vuoksi.

⁴⁵ *Pekka Tuunainen*: Oikeustapauskommentti KKO 2008:40. Teoksessa Pekka Timonen (toim.): Korkeimman oikeuden ratkaisut kommentein I 2008. Talentum. 2008, s. 319–320.

⁴⁶ KKO 1992:52.

Sovittelua puoltavia seikkoja olivat erityisen lyhyt avioliiton ja yhteiselämän kesto aika, omaisuuden pääosin sivuomaisuusluonne sekä velka- taakka. Sovittelua vastaan puhuvia seikkoja olivat kihlakunnanoikeuden mukaan se, että vaimo ei ollut laiminlyönyt velvollisuuttaan osallistua tilan töihin eikä hän ollut vaikuttanut velkaantumiseen, ja että avioliiton solmiessaan hän ei ollut erehdyttänyt miestä. Sukupolvenvaihdoskaupalla saatua tilaa ei katsottu saadun perinnönluontoisella saannolla.⁴⁷

Ratkaisu on sinänsä yksinkertainen ja sovittelua puoltava kanta ainoa mahdollinen. Tarveperuste ei tullut tapauksessa esille, mutta erityisen vahvana se olisi saattanut puoltaa pienekköä tasinkoa.⁴⁸

3.2 KKO 2003:29

A ja B olivat solmineet avioliiton noin kuukausi ennen A:n kuolemaa. Sitä ennen he olivat noin neljä vuotta asuneet tosiasiallisesti yhteistaloudessa. Heillä ei ollut yhteisiä rintaperillisiä. Ositettava omaisuus koostui lähes kokonaan A:n ennen yhteiselämän alkamista omistukseensa saamista osuudesta asunto-osakkeisiin ja muusta omaisuudesta. Korkeimman oikeuden tuomiosta ilmenevillä perusteilla ositusta soviteltiin A:n perillisten vaatimuksesta, koska B muutoin olisi saanut perusteetomasti taloudellista etua. (Ään.)

Tapauksessa ositusta soviteltiin siten, että lesken avio-oikeus poistettiin. Pesänjakaja poisti tasingon kokonaan, käräjäoikeus piti puolittamisen voimassa kokonaisuudessaan, hovioikeus ja korkein oikeus 3–2-äänestysratkaisulla sovittelivat kuten pesänja-

kaja. Vähemmistöön jääneet olisivat esittelijän mientintöön yhtyen käräjäoikeuden tavoin hylänneet sovittelun.⁴⁹

Sovittelua puoltavia seikkoja olivat muun muassa se, että tosiasiallinen yhteistalous oli kestänyt noin neljä vuotta⁵⁰, vainajan omaisuus oli saatu ennen yhteiselämän alkamista, yhteistä omaisuutta ei juuri ollut eikä leski ollut voinut (oltuaan lähes varaton) osallistua omaisuuden säilyttämiseen. Leski ei myöskään joutunut huonompaan asemaan kuin ennen yhteistalouden alkamista. Tasingon määrä ei pidetty vähäisenä.⁵¹

Sovittelua vastaan puhuvia seikkoja olivat muun muassa se, että jäämistöosituksessa on avioeroositusta enemmän kiinnitettävä huomiota lesken asemaan.⁵² KKO:n vähemmistö katsoi neljän vuoden seurustelun pitkäähköksi. Vähemmistö suuntasi perusteluissa katseen myös tulevaan todeten, että viitteitä ei ollut myöskään siitä, etteikö avioliitto olisi jatkunut ilman kuolemantapausta. Muut jäämistöoikeudelliset lesken suojakeinot eivät olleet käytettävissä.⁵³ Kangas on kritisoinut ratkaisua erityisesti jäämistöoikeudelliselta kannalta ja katsonut, että asiassa *perilliset* saivat perusteetonta taloudellista etua.⁵⁴

Panosperusteet puhuivat näin ollen sovittelun puolesta, ja normaalin osituksen puolesta puhui lähinnä vain lesken tarveperuste.⁵⁵ Osituksen sovittelun kokonaisarviointin kannalta jäämistö- ja avioero-ositus poikkeavat toisistaan, joten KKO:n vähemmistön kanta ei ole yleistettävissä avioeroositukseen. Sen sijaan enemmistön sovittelumyön-

⁴⁷ KKO 1992:52. Velkatakaan käyttämistä argumenttina on pidetty tarpeettomana ja jopa vääränä (*Välimäki* 1995, s. 127 alaviite 41). Myöskään erehdyttämisellä ei pitäisi olla merkitystä ja se lienee jääneen vuoden 1987 loppuun saakka voimassa olleesta säännöksestä, jonka mukaan erehdytyellä puolisoilla oli oikeus korvaukseen vahingosta (HE 62/1986 vp, s. 31).

⁴⁸ Ks. *Välimäki* 1995, s. 126–128. Tapauksesta ks. myös *Aarnio – Helin* 1992, s. 234.

⁴⁹ KKO 2003:29.

⁵⁰ Sille, että itse avioliitto oli kestänyt vain kuukauden, ei asiassa annettu merkitystä.

⁵¹ KKO 2003:29.

⁵² Vastaavasti korkeammasta kynnyksestä, ks. *Aarnio – Helin* 1992, s. 236.

⁵³ KKO 2003:29.

⁵⁴ *Urpo Kangas*: Oikeustapauskommentti KKO 2003:29. Teoksessa Pekka Timonen (toim.): Korkeimman oikeuden ratkaisut kommenttein I 2003. Talentum. 2003, s. 205. Kritiikkiin tulee tässä tosiseikastossa kuitenkin suhtautua varauksin, koska esitöiden mukaan sovittelu voi olla tarpeen ”etenkin, jos puolisoilla ei ole yhteisiä rintaperillisiä”, kuten tässä tapauksessa (HE 62/1986 vp, s. 70).

⁵⁵ *Välimäki* 2010, s. 138.

teinen kanta lienee sovellettavissa myös avioerosoitukseen. Jopa vahvempi oikeusohje saattaisi olla perusteltu, koska jäämistöositukseen liittyviä vastaan puhuvia seikkoja ei tällöin ole.

3.3 KKO 2008:74

Kysymys puolison omistamien perheyrietyksen osakkeiden arvon määrittämisestä osituksessa, kun yhtiöjärjestykseen otetun lunastuslausekkeen mukaan muilla yhtiön osakkailla oli oikeus lunastaa osakkeet lunastuslausekkeessa määritellystä hinnasta. Kysymys myös osituksen sovittelusta. (Ään.)

Kyse oli lähes 11 vuotta kestäneestä avioliitosta. Perheyrietyksen osakkeiden arvon määrittämisen lisäksi kyse oli osituksen sovittelusta, joka kohdistui ennen avioliittoa saatuun sivuomaisuuteen (kotitila ja yritysten osakkeet). Arvostamiskysymyksen saattoi vaikuttaa ositusratkaisuun, sillä ääripäät olivat 25.000 euroa (lunastusarvo) ja 825.000 euroa (substanssiarvo). Pesänjakaja käytti substanssiarvoa ja hylkäsi sovitteluvaatimuksen. Käräjäoikeus käytti lunastusarvoa ja hyväksyi sovitteluvaatimuksen. Hovioikeus käytti substanssiarvoa ja hylkäsi sovitteluvaatimuksen. Korkein oikeus 4–1-äänestysratkaisullaan käytti substanssiarvoa, mutta hyväksyi sovitteluvaatimuksen muun ohella kotitilan osalta, jolloin tasinko aleni noin 773.000 eurosta noin 578.000 euroon (noin 25 %). Vähemmistö esittelijän mietintöön yhtyen olisi hovioikeuden lopputuloksen tavoin hylännyt sovitteluvaatimuksen.⁵⁶ Tosiasiassa sivuomaisuuden sovittelu oli varsin laajaa: ennen avioliittoa peräisin olleeksi selvitystyistä, ositushetkellä 430.000 euron arvoisista varoista vain noin 38.000 euroa puolitettiin.⁵⁷ Kui-

tenkin muun muassa kaikkein arvokkaimman omaisuuden, X Oy:n 825.000 euron arvoisten osakkeiden, saantotapa jäi selvittämättä ja ne jätettiin sovittelun ulkopuolelle.⁵⁸

Sovittelua puoltava seikka oli, että avioliiton aikana vain kantaja oli toiminut kotitilansa ja Y Oy:n arvon kartuttamiseksi ja säilyttämiseksi. Avio-oikeuden alaisen omaisuuden määrä katsottiin kohdallaisen suureksi, ja melkoinen osa varoista oli sellaista, jonka kantaja oli omistanut jo ennen avioliittoa ja jonka kartuttamiseen tai säilyttämiseen puoliso ei ollut osallistunut.⁵⁹

Sovittelua vastaan puhuvia seikkoja olivat ”melko pitkään” kestänyt avioliitto ja puolison toimiminen eri tehtävissä X Oy:ssä ja lapsien ja kodin hoidossa. Puoliso olisi joutunut hankalaan taloudelliseen asemaan oltuaan pitkään poissa työelämästä (tarveperuste). Pitkäaikainen toiminta yhteisen talouden hyväksi oli mahdollistanut vaatijan osallistumisen liikemiestehtäviin ja siten avio-oikeutta oli mahdollista supistaa vain osaksi.⁶⁰ Vähemmistö olisi esittelijän mietinnön pohjalta hylännyt vaatimuksen vedoten pitkäaikaiseen toimintaan yhteiseen talouden hyväksi sekä tarveperusteeseen.⁶¹

Korkeimman oikeuden ratkaisua voidaan pitää hiukan yllättävänä. Avioliitto oli ollut pitkä, vähemmän omistava oli toiminut aktiivisesti yhteisen talouden hyväksi ja oli lisäksi heikossa taloudellisessa asemassa.⁶² Aiempaa oikeuskäytäntöä ja oikeuskirjallisuuden jäsenystä seuraten vaatimus olisi voitu kokonaisharkinnassa hylätä. Omaisuuslajikohtainen arviointi näyttää saaneen ratkaisussa hyvin merkittävän roolin ja olleen jopa riippumaton yleisestä, usein sovelletusta kokonaisharkinnasta.

⁵⁶ KKO 2008:74. Mielenkiintoista on, että oikeusneuvos *Välimäki* enemmistössä puolsi ratkaisua, joka poikkesi hänen oikeuskirjallisuudessa esittämästä varauksellisemmasta kannasta, jossa kokonaisharkinnassa yhteisen talouden hyväksi pidempään toimiminen saa enemmän painoarvoa kuin omaisuuskohtainen säilyttämis- ja kartuttamisarviointi. Välimäen oikeuskirjallisuudessa esittämää lähestymistapaa edustivat esittelijä ja oikeusneuvos *Tulokas*.

⁵⁷ *Lohi* 2008, s. 560.

⁵⁸ KKO 2008:74, 16 kohta.

⁵⁹ KKO 2008:74, erityisesti 17 ja 19 kohta.

⁶⁰ KKO 2008:74, erityisesti 18–19 kohta.

⁶¹ KKO 2008:74.

⁶² *Lohi* 2008, s. 560.

Herää kysymys, missä määrin asiassa vaikutti se, että osittaisella sovittelulla omaisuus säilyi kuitenkin arvoltaan pääosin avio-oikeuden alaisena omaisuutena (jäljempänä myös ”AO-omaisuutena”). Voidaan myös pohtia, olisiko sovittelu ollut vielä laajempaa, jos puolisolilla ei olisi ollut toissijaista tarveperustetta varallisuudelle (ks. laajemmin tästä luvussa 5.2). Välimäki kuitenkin toteaa, että ”tapauksesta ei voitane päätellä mitään siihen suuntaan, onko korkein oikeus herkkä hyväksymään sovitteluvaatimuksen silloin, kun vaatimus perustuu sivuomaisuuden säilyttämiseen ja kartuttamiseen” ja että toisissa olosuhteissa se olisi saattanut jäädä hyväksymättä esimerkiksi vaimon pitempiaikaisen ja monipuolisen yhteisen talouden hyväksi toimimisen takia.⁶³

3.4 KKO 2013:13

A ja B olivat solmineet avioliiton 16.8.1996. Sitä ennen he olivat asuneet vuosia yhdessä. B joutui palvelukotiin noin puoli vuotta avioliiton solmimisen jälkeen ja A muutamia kuukausia myöhemmin. Heillä ei ollut yhteisiä rintaperillisiä. A kuoli 16.4.2000 ja B 22.2.2001. Ositettava omaisuus koostui lähes kokonaan A:n ennen yhteiselämän alkamista omistukseensa saamasta omaisuudesta. Ositusta soviteltiin A:n perillisten vaatimuksesta, koska B:n kuolinpesä olisi muutoin saanut perusteettomasti taloudellista etua. Ks. KKO 2003:29.

Ratkaisun keskeinen anti oli se, että perillisten toimilla puolisoitten talouden hyväksi ei ole keskeistä merkitystä sovitteluharkinnassa. Lisäksi tarveharkinnalle ei ole juuri sijaa, kun kyse on kahden kuolinpesän välisestä sovittelusta.⁶⁴ Puolisoiden yhteiselämä oli päättynyt varsin pian. A:n omaisuus

oli hankittu ennen yhdessä asumista, eikä B ollut osallistunut sen omaisuuden kartuttamiseen ja säilyttämiseen. Puolisoiden välillä ei ollut myöskään missään vaiheessa vallinnut taloudellista yhteisyyttä ja panostaminen puuttui kokonaan. Nämä puolivat vahvasti osituksen sovittelua, eikä tasingon määrää (noin 46.000 euroa) voitu pitää vähäisenä.⁶⁵ Avioero-ositusta silmällä pitäen huomionarvoisena voi pitää mainittua mahdollisuutta, että taloudellinen yhteisyys puuttuu vaikka puoliset asuivatkin yhdessä.

3.5 KKO 2013:34

Puolisoiden avioliitto oli kestänyt yli 30 vuotta ja sen aikana hankittu omaisuus oli pääosin puolisoitten yhteistä. Ositustoimituksessa vaimo vaati, että hänen perimänsä kiinteistö ja puolet yhteisesti omistetusta kesämökkikiinteistöstä määrätään omaisuudeksi, johon miehellä ei ole avio-oikeutta. Pesänjakajan soviteltua ositusta määräämällä vaimon aviovarallisuuden ulkopuolelle jääväksi omaisuudeksi kaksi kolmasosaa tämän perintönä saamasta kiinteistöstä käräjäoikeus kumosi osituksen tältä osin. Hovioikeus, jossa vaimo edelleen toisti alkuperäisen sovitteluvaatimuksensa, pysytti ratkaisun. Korkeimmassa oikeudessa vaimo vaati osituksen sovittelua siten, että laskennallisesta tasingosta miehelle vähennetään puolet vaimon perimän kiinteistön arvosta.

Kysymys siitä, oliko sovitteluvaatimuksen muuttaminen sanotuin tavoin Korkeimmassa oikeudessa sallittua. Kysymys myös osituksen sovittelun edellytyksistä. [...]

Tapauksessa kumpikin oli osallistunut kykyjensä mukaisesti perheen elatukseen ja heillä oli ollut suunnilleen yhtä suuret tulot. Yhteensä omaisuutta

⁶³ Välimäki 2010, s. 132–136, 142–144. Vrt. ratkaisuselosteesta ei käy ilmi puutteita yhteisen talouden hyväksi toimimisessa. Herää kysymys, kuinka pitkäaikaista ja monipuolista toimimisen olisi täytynyt olla!

⁶⁴ KKO 2013:13, 9–10 kohta. Erityisesti 15 kohdan mukaan keskeistä merkitystä ei ole perusteltua antaa kyseisen ositusriidan osapuolten (perillisten) taloudellisille oloille.

⁶⁵ KKO 2013:13, 13, 15 kohta. Ensiksi mainitusta hyvä esimerkki on: ”Puolisot olivat yhdessä asumisen aikanakin pitäneet kirjaa ruokamenoistaan, vastanneet pääosin itse vaatehankinnoista, eikä puolisoitten näytetty muutoinkaan toimineen yhteisen talouden hyväksi.”

oli noin 667.000 euroa.⁶⁶ Pesänjakaja oli sovittelut ositusta siten, että molemmilta oli jätetty osa sukulaisilta saadusta omaisuudesta avio-oikeuden ulkopuolelle. Lahjojen ja perintöjen peruste oli kuitenkin syntynyt jo 1980-luvulla. Käräjäoikeus ja hovioikeus katsoivat, että sovittelulle ei ollut edellytyksiä.⁶⁷ Korkeimmassa oikeudessa ositusta soviteltiin vähentämällä tasingosta vaimon vasta ositusperusteen jälkeen perinnönjaossa omistukseensa ja hallintaansa saaman kiinteistön arvoa (216.000 euroa) vastaava osuus. Lisäksi maksettavasta tasingosta vähennettiin miehen saaman, mutta avio-oikeuden alaiseksi jääneen vähempiarvoisen kiinteistön arvo.⁶⁸ Näin ollen sovittelu oli jopa laajempaa kuin pesänjakajan ratkaisussa, jonka alemmat oikeusasteet olivat kumonnet.

Tapaus korostaa sitä, että avioliiton kestoaika on vain epäitsenäinen peruste ja painopiste on muissa harkintakriteereissä. Sovittelua puolsi merkittävä arvo ja se, että kyseinen tila ei hallinnanrajoituksen vuoksi edes voinut olla puolisoiden yhteisten ponnistusten kohteena.⁶⁹

Lopputulosta voidaan pitää tosiseikkoihin nähden hiukan yllättävänä. Ratkaisun voidaan tulkita jatkavan ja syventävän tapauksesta KKO 2008:74 ilmenevää oikeusohjetta. Tällä tulkinnalla avioliiton kesto ja yhteisen talouden hyväksi toiminen on merkityksentöntä, jos kyse on sellaisesta sivuomaisuudesta, johon toinen ei ole panostanut. Vaihtoehtoinen tulkinta korostaisi tapauksen sitä erityispiirrettä, että kiinteistöä ei ollut jaettu ja se oli ollut hallinnanrajoituksen johdosta puolisoiden ulottumattomissa. Etenkin omistuksella perusteleminen vaikuttaa kuitenkin teennäiseltä, sillä olihan tätä vastaava kuolinpesäosuus kuulunut vaimon AO-omaisuuteen jo parinkymmenen vuoden ajan.

4 Hovioikeuksien oikeuskäytäntöä

Helsingin hovioikeuden osituksen moitteita koskevaan oikeuskäytäntöön on tutustuttu viimeisen noin kymmenen vuoden ajalta ja täydentävästi myös muiden hovioikeuksien ratkaisuihin saatavuudesta riippuen viimeisen 2–5 vuoden ajalta.⁷⁰ Lähestymistapa on luettelomainen, jotta hovioikeuskäytännöstä ilmenneistä tosiseikoista, ”ongelmatapauksista” ja ratkaisujen perusteluista saisi kattavan kuvan. Valitulla lähestymistavalla pyritään esittämään oikeuskäytännössä ilmenneitä perusteita, joista käsillä olevassa tilanteessa ”valittuja paloja” tarkemmin tutkimalla voi löytää yhteneväisyyksiä sekä sovitteluratkaisua puoltavia tai vastaanpuhuvia seikkoja. Toisaalta esitystavalla pyritään myös asettaman vertailulle alttiiksi ratkaisujen erot, hovioikeuksien keskinäiset linjat ja suhde ennakkoratkaisuihin.

4.1 Sovittelumyönteisiä ratkaisuja

Käsittelen ensiksi niitä hovioikeusratkaisuja, joissa ositusta on jossakin oikeusasteessa soviteltu tai pesänjakajan sovittellemaa ositusta ei ole vaatimuksista huolimatta kumottu.

I-SHO 30.5.2014 (S 13/68/20)

Kyse oli noin 3 vuotta 4 kuukautta kestäneestä avioliitosta, jota edelsi puolen vuoden yhteistalous. Vaimo omisti jo ennen avioliittoa osittain velkaisen asunnon. Mies oli varaton ja velkajärjestelyssä, ja hän jättäytyi myöhemmin työelämästä. Miehen toiminta yhteisen talouden hyväksi katsottiin varsin vähäiseksi, eikä panoksella katsottu olleen merkitystä omaisuuden säilyttämiseen tai kartuttamiseen. Pesänjakaja sovitteli ositusta poistaen miehen avio-

⁶⁶ KKO 2013:34, 18 kohta.

⁶⁷ KKO 2013:34, 1–2, 13, 19 kohta.

⁶⁸ KKO 2013:34, 20–22 kohta. Kiinteistö oli ollut perinnönjakoon asti vaimon vanhempien keskinäisen testamentin perusteella vaimon äidin hallinnassa.

⁶⁹ *Antti Kolehmainen*: Oikeustapauskommentti KKO 2013:34. Teoksessa Pekka Timonen (toim.): Korkeimman oikeuden ratkaisut kommentein I 2013. Talentum. 2013, s. 300.

⁷⁰ Tutkittuja osituksen moitejuttuja oli noin 100. Suuressa osassa kyse oli myös osituksen sovittelusta, mutta monet rajautuivat tämän työn ulkopuolelle esimerkiksi avioehdon, sopimusosituksen, sovinnon tai prosessuaalisten kysymysten johdosta. Muihin kuin merkittyihin ratkaisuihin ei haettu valituslupaa.

oikeuden kokonaan. Käräjäoikeus ja hovioikeus eivät muuttaneet ratkaisua. Valituslupaa haettu KKO:lta, ei vielä ratkaistu.

VHO 30.4.2013 (S 11/1224)

Avioliitto oli kestänyt yli kolmekymmentä vuotta. Molemmat olivat toimineet yhteisen talouden hyväksi. Miehen omaisuus oli noin 424.000 euroa, josta valtaosa koostui viisi vuotta ennen avioeron vireille tuloa kuolleen isän kuolinpesäosuudesta (131.500 euroa) ja vuosi ennen ositusperustehetkeä saadusta toisesta perinnöstä (noin 219.000 euroa). Vaimon omaisuus oli noin 81.000 euroa. Pesänjakaja oli määrännyt miehen sivuomaisuuseristä puolet VO-omaisuudeksi. Käräjäoikeus hyväksyi sovittelun vain jälkimmäisen perinnön osalta. Hovioikeus saattoi voimaan pesänjakajan ratkaisun.⁷¹

HHO 25.1.2013 (S 12/16)

Kyse oli kuolinpesien välisestä osituksesta. Kummallakaan puolisoista ei ollut rintaperillisiä. Avioliitto oli kestänyt noin 50 vuotta. Kumpikin oli panostanut yhteiseen talouteen. Miehen kuolinpesän säästö oli noin 6,9 miljoonaa euroa ja vaimon noin 2,0 miljoonaa euroa, josta valtaosa oli peräisin mieheltä saaduista varoista. Mies omisti jo ennen avioliittoa perintönä saatuja pörssiyhtiön osakkeita, joiden arvo osituksessa oli 4,3 miljoonaa euroa. Myös eräät muut omaisuuserät olivat peräisin ajalta ennen avioliittoa tai olivat sivuomaisuuden tuottoa. Pesänjakaja sovitteli ositusta siten, että pörssiosakkeet määrättiin kokonaan VO-omaisuudeksi. Käräjäoikeus hylkäsi kuolinpesien moitekanteet. Hovioikeus sovitteli ositusta siten, että noin kolmasosa miehen pörssiosakkeista jätettiin AO-omaisuudeksi.⁷² KKO 23.9.2013: ei valituslupaa.

HHO 17.12.2010 (S 10/358)

Kyse oli 13 vuotta kestäneestä avioliitosta. Asunto oli ollut vaimon omistuksessa ja se oli lähes

yksinomaan ennen avioliittoa omistettujen varojen sijaan tullutta omaisuutta. Pesänjakaja oli puolittanut tasingon noin 28.000 euroon, koska kantaja ei ollut sitoutunut avioliittoon ja puolisoiden välillä ei vallinnut todellista taloudellista yhteyttä. Käräjäoikeus ja hovioikeus hylkäsivät vaatimuksen kumota sovittelu.⁷³

HHO 16.2.2010 (S 09/1558)

Kyse oli jäämistöosituksesta 13 kuukautta kestäneen avioliiton jälkeen. Avioliittoa oli edeltänyt puolen vuoden yhteiselämä. Puolittamissäännön mukainen tasinko olisi ollut 2,3 miljoonaa euroa. Pesänjakaja ja käräjäoikeus sovittelivat tasingon määrän neljäsosaan. Hovioikeus 2–1 äänestysratkaisulla poisti tasinko-oikeuden kokonaan. Eri mieltä ollut jäsen piti kokonaan tasingotta jättämistä kohtuuttomana lopputuloksena ja olisi määrännyt tasingoksi 100.000 euroa. KKO 27.10.2010: ei valituslupaa.

HHO 30.5.2007 (S 05/2525)

Kyse oli seitsemän vuotta kestäneestä avioliitosta, josta tosiasiallista yhteiselämää oli vain kolme vuotta. Mies oli asunut pääosan ajasta muualla muun ohella työnsä vuoksi, muttei ollut tänä aikana osallistunut yhteisen talouden hyväksi toimimiseen siinä määrin kuin se olisi ollut mahdollista. Pesänjakaja hylkäsi sovitteluvaatimuksen. Käräjäoikeus alensi maksettavaa tasinkoa noin 46.000 eurosta vaadittuun 35.000 euroon. Hovioikeus ei muuttanut ratkaisua. KKO 23.10.2007: ei valituslupaa.

HHO 4.5.2005 (S 03/6)

Kyse oli jäämistöosituksesta. Puolisot olivat olleet naimisissa 13 päivää, mutta yhteistaloudessa 5,5 vuotta. Sovitteluvaatimus kohdistui vainajan kesämökkikiinteistöön, josta pesänjakaja oli määrännyt neljäsosan VO-omaisuudeksi. Käräjäoikeus

⁷¹ Hovioikeus viittasi myös ratkaisun KKO 2008:74 19 kohtaan, jonka oikeusohjeena se piti sitä, että ”sovittelun tavoitteena on, kuten sovittelun harkintaperusteista voidaan katsoa ilmenevän, että osituksessa voidaan kohtuullisuusperustein jättää puolittamispiiriin ulkopuolelle sellainen omaisuus, jonka arvon kartuttamiseen tai säilyttämiseen toinen puoliso ei ole myötävaikuttanut”.

⁷² Tapauksessa äänestettiin keskinäisestä perinnöstä luopumista koskevasta pätemättömyysväitteestä, mutta sovitteluratkaisusta hovioikeus oli yksimielinen.

⁷³ Tapaukseen tulee suhtautua varauksin sen erityispiirteistä johtuen. Mielenterveysongelmainen vaimo oli edunvalvonnassa ja mies oli käyttänyt häntä taloudellisesti hyväkseen.

kumosi sovittelun, ja hovioikeus 2–1 äänestysratkaisullaan pysytti ratkaisun. Vähemmistöön jäänyt jäsen olisi saattanut pesänjakajan ratkaisun voimaan pitäen avioliittoa lyhyenä ja lesken panostamattomuutta kiinteistöön merkityksellisenä. KKO 17.1.2006: ei valituslupaa.⁷⁴

THO 10.6.2004 (S 03/1531)

Kyse oli kolme vuotta kestäneestä avioliitosta, jota ennen kummallakaan ei ollut huomattavaa omaisuutta. Pesänjakaja ja käräjäoikeus olivat sovitelleet ositusta puolittamalla maksettavan tasingon noin 10.000 euroon. Hovioikeus katsoi miehen varallisuuden kertyneen yhteisin toimin avioliiton aikana ja katsoi, että perusteita sovittella ositusta ei ollut.

4.2 Harkinnanarvoisia ratkaisuja

Käsittelen seuraavaksi ratkaisuja, joissa sovitteluvaatimuksen menestymiselle olisi edellä esitetty oikeuskäytäntö huomioiden voinut olla hyviä mahdollisuuksia, mutta joissa näin ei kuitenkaan käynyt. Jokaisen kohdalla voidaan kysyä, olisiko jokin toinen lopputulos ollut mahdollinen tai perusteltu tai vähintäänkin olisiko ratkaisua tullut perustella paremmin.

THO 30.4.2013 (S 12/986)

Kyse oli 10 vuotta kestäneestä avioliitosta. Mies vaati vanhempiensa kuolinpesäosuuksien, arvoltaan noin 70.000 euroa (15 % koko pesän arvosta) määräämistä VO-omaisuudeksi. Molemmat puoliset olivat osallistuneet talouteen kykyjensä mukaan ja heillä oli kolme yhteistä lasta. Pesänjakaja ei sovitellut ositusta. Myös käräjäoikeus hylkäsi sovitteluvaatimuksen. Hovioikeus ei nähnyt aihetta muuttaa käräjäoikeuden ratkaisua. KKO 16.9.2013: ei valituslupaa.

Kuukausi myöhemmin annettuun ratkaisuun KKO 2013:34 verrattuna tämä tapaus poikkesi lähinnä siten, että kuolinpesäosuus oli sekoittunut

muuhun omaisuuteen eli se ei ollut erillinen erä. Lisäksi soviteltava määrä oli vähäisempi suhteessa koko pesän varoihin.

THO 20.12.2012 (S 12/1211)

Kyse oli noin 10 vuotta kestäneestä avioliitosta, jota oli edeltänyt lähes yhtä pitkä yhteistalous. Mies oli saanut tilan (arvoltaan 80.000 euroa) viisi kuukautta ennen avioliiton solmimista kuolleelta isältään, vanhemmiltaan perintönä asunto-osakeyhtiön osakkeita (arvoltaan 38.000 euroa) sekä muita ennakkoperintöjä ja lahjoja. Näiden väitetty nykyarvo oli yli 250.000 euroa. Yli puolet tästä oli käytetty yhdessä ja mies vaati 118.000 euroa määrättäväksi VO-omaisuudeksi. Puolisot olivat asuneet miehen vanhempien omistamalla tilalla korvauksetta ja molemmat kävivät palkkatöissä. Molemmat olivat osallistuneet yhteistalouteen ja vaimo myös ainakin jossakin määrin kiinteistön arvon säilyttämiseen. Pesänjakaja hylkäsi sovitteluvaatimuksen. Käräjäoikeuden tavoin hovioikeus katsoi, ettei sovittelulle ollut perusteita.

Tapauksessa oli kyse pitkästä yhteistaloudesta. Käräjäoikeus perusteli ratkaisua muun ohella siten, ettei perintöjä ollut tarkoitettu jätettävän avio-oikeuden ulkopuolelle ja että sovittelu on tarkoitettu poikkeukselliseksi menettelyksi. Nämä perustelut olivat ongelmallisia. Sen sijaan perustelu, että vaadittu sovittelu jättäisi miehen varallisuuden lähes kokonaan avio-oikeuden ulkopuolelle oli huomionarvoinen. Sivuomaisuus lienee sekoittunut muuhun omaisuuteen ja siihen oli kohdistunut ainakin jonkinlaisia panostuksia. Sekoittumista ja muun AO-omaisuuden puuttumista voidaan pitää keskeisimpänä erona KKO:n ratkaisuihin 2008:74 ja 2013:34.

HHO 18.12.2012 (S 12/677)

Kyse oli noin viisi vuotta kestäneestä avioliitosta ja yhteistaloudesta. Miehellä oli ennen avioliittoa noin 70.000 euron omaisuus, vaimolla noin 10.000. Pesänjakaja oli määrännyt muutamia kuu-

⁷⁴ Päällisin puolin tapaus vaikuttaa huomattavasti sovittelukielteisemmältä kuin juuri hovioikeuskäsittelyn vireille tulon jälkeen julkaistu toinen jäämistöositus KKO 2003:29. Ilmeisesti tässä tapauksessa vainajan tahdolle turvata lesken taloudellinen tulevaisuus annettiin erityistä painoarvoa.

kausia ennen ositusperustehetkeä miehen saaman noin 27.000 euron henkivakuutuskorvauksen VO-omaisuudeksi, miltä osin ratkaisua ei oltu moitittu. Tämän jälkeen AO-omaisuuden määrät olivat miehellä noin 210.000 euroa ja vaimolla 70.000 euroa. Mies vaati ennen avioliittoa saatujen omaisuuserien ja vastikkeettomien saantojen (noin 70.000 euroa) määräämistä VO-omaisuudeksi tai vastaavasti vähennettäväksi tasingosta eli käytännössä tasingon puolittamista 35.000 euroon. Kyseiset omaisuuserät käsittivät arvopapereita ja aiemman asunnon surrogaatin, nyt arvoltaan noin kolmasosa (50.000 euroa) yhteisessä käytössä olleesta asunnosta. Molemmat olivat toimineet yhteisen talouden hyväksi, mutta vaimo ei ollut toiminut ainakaan suoranaisesti sivuomaisuuden kartuttamiseksi ja säilyttämiseksi. Käräjäoikeus ja hovioikeus hylkäsivät lisäsovitteluvaatimuksen. KKO 27.8.2013: ei valituslupaa.

Verrattuna ratkaisuihin KKO 2008:74 ja 2013:34 kyse oli huomattavasti lyhyemmästä yhteistaloudesta ja sinänsä sivuomaisuuserät olivat tunnistettavissa eikä niihin oltu panostettu. Asunnon surrogaatin osalta omaisuus ei ollut kuitenkaan enää selkeästi erillistä.

HHO 8.11.2012 (S 12/238)

Avioliitto kesti noin 3,5 vuotta. Yhteistalouden kestosta ei ollut selvitystä, mutta vastaaja totesi puolisoilla vallinneen erillistalouden periaate mm. eräiden keskinäisten velkojen vuoksi. Riita koski lähinnä yhteisyrittystä, jonka liikevaihto oli kasvanut ositusperustehetken jälkeen noin kymmenkertaiseksi. Vastaaja oli toiminut alun perin vähäisissä määrin ja ositusperustehetken jälkeen ei lainkaan yrityksen hyväksi. Toisaalta vastaaja oli myynyt oman 20 % omistusosuuden tyttärelle nimellisestä hinnasta. Pesänjakajalle ei ilmeisesti esitetty sovitteluvaatimusta. Käräjäoikeudessa oli ensisijaisesti kyse yrityksen osakkeiden arvonmäärittämisestä osituksen toimitushetken asemesta ositusperustehetken ja toissijaisesti osakkeiden määräämisestä VO-omaisuudeksi siltä osin kuin yrityksen arvo oli ositusperustehetken jälkeen kasvanut. Käräjäoikeus hylkäsi vaatimukset. Hovioikeus ei nähnyt aihetta muuttaa käräjäoikeuden ratkaisua. KKO 7.6.2013: ei valituslupaa.

Ottaen huomioon avioliiton lyhyehkön keston ja erillistaloutta koskevat vastaajan väitteet, olisi ollut perusteita arvioida yrityksen arvo ositusperustehetken mukaan tai vastaavalla tavalla sovitella ositusta ainakin osittain. Käräjäoikeus näytti antaneen paljon painoa miehen varsin vähäisiin avioliitonaikaisiin toimiin yrityksen hyväksi, eikä hovioikeus varsinaisesti perustellut ratkaisuaan.

VHO 26.11.2010 (S 09/544)

Avioliitto kesti 2,5 vuotta, yhteistalous yhteensä noin 3,5 vuotta. Osan ajasta ulkomaalainen vaimo etsi työtä ulkomailla. Miehen omaisuus, hänen pääosin omistamansa yrityksen asuinhuoneistoja käsittävä kiinteistö, oli avioliittoa edeltävältä ajalta. Pesänjakaja oli sovitellut ositusta siten, että tasingoksi määrättiin noin 24.000 euroa, mikä oli 30 % laskennallisesta säännönmukaisesta määrästä. Mies vaati sovittelua laajennettavaksi. Käräjäoikeus ja hovioikeus hylkäsivät vaatimukset. KKO 13.6.2011: ei valituslupaa.

Avioliiton lyhyys huomioon ottaen osituksen sovittelu olisi voinut olla laajempaa. Hovioikeuden ratkaisusta ilmeni ongelmallisella tavalla myös avioehdon tekemättä jättäminen yhtenä ratkaisuperusteena, kun perusteluissa viitattiin siihen, että kyse oli miehen kolmannesta avioliitosta.

VHO 15.9.2010 (S 10/524)

Avioliitto kesti 3,5 vuotta, yhteistalous yhteensä noin 5,5 vuotta. Miehen lähes koko omaisuus oli ennen avioliittoa saatua sivuomaisuutta. Kumpikin oli panostanut yhteistalouteen kykyjensä mukaan. Vaimo oli panostanut myös miehen sivuomaisuuteen. Pesänjakaja määräsi kolmasosan noin 250.000 euron arvoisesta maatilakiinteistöstä VO-omaisuudeksi. Käräjäoikeus hylkäsi miehen lisäsovitteluvaatimuksen. Hovioikeus hyväksyi käräjäoikeuden tuomion perustelut ja lopputuloksen.

Avioliiton ja yhteistalouden suhteellinen lyhyys olisi voinut puoltaa laajempaa sovittelua, vaikka vaimo olikin panostanut panostanut sivuomaisuuteen ainakin jossain määrin.

HHO 10.3.2009 (S 08/2244)

Kyse oli 23 vuotta kestäneestä avioliitosta. Pesänjakaja määräsi kummaltakin eräät kuolinpesäosuudet (arvoltaan 29.000 ja 116.000 euroa) VO-omaisuudeksi perustellen tätä siten, että viimeisim-

män perinnön perusteena ollut kuolintapaus tapahtui vain kaksi kuukautta ennen avioeron vireille tuloa. Käräjäoikeus kumosi sovittelun, eikä hovioikeus muuttanut ratkaisua.

Tapauksessa oli samankaltaisuutta ratkaisuun KKO 2008:74 ja etenkin myöhemmin annettuun ratkaisuun KKO 2013:34. Etenkin jälkimmäisen ratkaisun oikeusohjetta mukaillen varsinkin juuri ennen ositusperustetta saatu kuolinpesäosuus olisi hyvin voitu määrätä VO-omaisuudeksi.

4.3 Sovittelukielteisiä ratkaisuja

Käsittelen vielä lyhyesti ratkaisuja, joissa mikään tuomioistuin ei hyväksynyt sovitteluvaatimusta tai pesänjakajan sovittelu kumottiin. Pitkän yhteiselämän, yhteisen talouden hyväksi toimimisen ja vastaavien syiden vuoksi vaatimukset eivät yleensä ole menestyneet. Useimmissa tapauksissa tämä ei objektiivisesti arvioituna ole ollut yllättävää. Toisaalta kaikista tapauksista on mahdollista löytää myös sovittelua puoltavia seikkoja.

THO 28.6.2013 (S 12/1516)

Avioliiton kesto ei ilmennyt aineistosta, mutta ilmeisesti kyse oli pitkäkestästä parisuhteesta. Molemmat olivat toimineet yhteisen talouden hyväksi. Mies oli saanut huomattavan perinnön 13 kuukautta ennen ositusperustehetkeä. Mies vaati perintöä määrättäväksi osittain VO-omaisuudeksi. Perintö sijoitettiin yhteiseen ja sittemmin epäonnistuneeseen talonrakennusprojektiin. Pesänjakaja hylkäsi sovitteluvaatimukset, eikä käräjäoikeus muuttanut ratkaisua tältä osin. Hovioikeus tutki käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuuden eikä nähnyt aiheelliseksi muuttaa sitä.⁷⁵

KouvHO 13.6.2013 (S 12/951)

Kyse oli noin 24 vuotta kestäneestä avioliitosta. Molemmat olivat toimineet yhteisen talouden hyväksi, mies yritystoiminnassa ja vaimo kotona.

Ennen avioliittoa kummallakaan ei ollut merkittävää omaisuutta. Mies vaati avioliiton aikana hankitun sijoitusomaisuuden ja perintönä saatujen metsäpalstojen määräämistä VO-omaisuudeksi. Pesänjakaja, käräjäoikeus ja hovioikeus hylkäsivät vaatimukset. KKO 6.3.2014: ei valituslupaa.

VHO 29.11.2011 (S 10/821)

Kyse oli 30 vuotta kestäneestä avioliitosta. Mies oli ennen avioliittoa perinyt asunnon, joka oli sittemmin ollut puolisoiden yhteisenä kotina. Kummatkin olivat panostaneet asuntoon ja yhteistalouteen. Pesänjakaja hylkäsi sovitteluvaatimuksen. Käräjäoikeus sovitteli ositusta siten, että tästä omaisuudesta 2/3 määrättiin VO-omaisuudeksi. Hovioikeus kumosi käräjäoikeuden tuomion viitaten useisiin sovittelua vastaan puhuviin seikkoihin ja jätti asian pesänjakajan ratkaisun varaan.⁷⁶

HHO 14.6.2011 (S 10/1633)

Avioliitto kesti noin kolme vuotta, yhteiselämä noin seitsemän vuotta. Molemmat olivat toimineet yhteisen talouden hyväksi. Mies omisti ennen avioliittoa perimänsä noin 180.000 euron arvoisen tontin. Tontille oli rakennettu noin 270.000 euron arvoisen omakotitalo, jota vaimo oli rahoittanut vähintään 75 %:lla. Mies vaati osituksen sovittelua siten, että vaimo ei saisi tasinkoa tai sitä rajoitettaisiin. Pesänjakaja hylkäsi miehen tarveperusteen, mutta sovitteli ositusta kuitenkin niin, että ositusperustehetken jälkeen ansiotulon sijaan saatu vahingonkorvaus määrättiin VO-omaisuudeksi. Käräjäoikeus ja hovioikeus hylkäsivät vaatimuksen laajemmasta sovittelusta.

HHO 14.5.2010 (S 09/2051)

Kyse oli seitsemän vuotta kestäneestä avioliitosta. Yhteiselämä oli kestänyt noin 13 vuotta. Ennen avioliittoa hankittu asunto ja auto vaadittiin määrättäväksi VO-omaisuudeksi. Pesänjakaja, käräjäoikeus ja hovioikeus hylkäsivät sovitteluvaatimuksen. KKO 6.10.2010: ei valituslupaa.

⁷⁵ Ratkaisun arviointia hankaloittaa tapauksen monimutkaisuus ja se, että käräjäoikeuden perusteluissa sovellettiin useita kyseenalaisia argumentteja, kuten avioehdon tekemättä jättämistä. Hovioikeus ei myöskään varsinaisesti perustellut ratkaisuaan.

⁷⁶ Tältä osin käräjäoikeuden ratkaisu perustui virheellisesti ja liian vahvasti vain omaisuuden sivuomaisuusluonteeseen.

HHO 3.12.2009 (S 08/3138)

Kyse oli vuoden kestäneestä avioliitosta. Yhteiselämä oli kestänyt yhdeksän vuotta. Pääosa varallisuudesta oli hankittu yhteiselämän aikana. Pesänjakaja määräsi tasingon puolittettavaksi. Käräjäoikeus kumosi sovittelun. Hovioikeus ei muuttanut ratkaisua. KKO 1.7.2010: ei valituslupaa.

VHO 10.7.2009 (S 08/1078)

Kyse oli noin 10 vuotta kestäneestä avioliitosta. Lukuisten muiden vaatimusten ohella vaimo vaati 15 % osuutta asuinkiinteistön arvosta eli noin 23.000 euroa määrättäväksi VO-omaisuudeksi. Vaimo oli panostanut sivuomaisuuttaan kyseisellä osuudella asuntoon sitä hankittaessa. Pesänjakaja ja käräjäoikeus hylkäsivät sovitteluvaatimuksen, eikä hovioikeus muuttanut ratkaisua tältä osin.

HHO 4.9.2008 (S 08/13)

Kyse oli seitsemän vuotta kestäneestä avioliitosta. Yhteiselämä oli kestänyt noin yhdeksän vuotta. Avioliitto oli molemmille kolmas. Ennen avioliittoa peräisin ollut yritysomaisuutta vaadittiin määrättäväksi VO-omaisuudeksi. Vaikka vähemmän omistava puoliso olikin opiskellut avioliiton aikana ja ollut osin ”tuettavana”, hän oli kuitenkin työskennellyt yrityksessä, osallistunut yhteiseen talouteen ja yrityksen arvo oli noussut avioliiton aikana. Pesänjakaja sovitteli ositusta vähäisiltä osin⁷⁷, käräjäoikeus ja hovioikeus eivät muuttaneet ratkaisua. KKO 27.4.2009: ei valituslupaa.

HHO 28.10.2005 (S 04/2201)

Kyse oli noin kolme vuotta kestäneestä avioliitosta. Mahdollinen aiempi yhteisasuminen ei ilmennyt aineistosta. Puolisoiden säästöt olivat noin 629.000 euroa ja 90.000 euroa, joista ensimmäisen olennainen osa koostui perheyrityksestä. Vähemmän omistava puoliso oli toiminut kykyjensä mukaan yhteisen talouden eteen. Tapaukseen liittyi

huomiotta jätetty muotovaatimuksiltaan pätemätön täysin poissulkeva avioehto. Pesäjakaja sovitteli tasingon puoleen, eikä käräjäoikeus tai hovioikeus muuttanut ratkaisua tältä osin.⁷⁸

5 Johtopäätökset

5.1 Korkeimman oikeuden sovittelumyönteisyys

Korkein oikeus on antanut kohtalaisen monta osituksen sovittelua koskevaa ratkaisua. Sovittelu on hyväksytty osaksi tai kokonaan kaikissa KKO:n puolittamisen rajoittamista koskevissa tapauksissa, joissa sovittelu on mainittu ratkaisuselosteen otsikko-osassa. Tätä voisi pitää varsin sovittelumyönteisenä piirteenä.

Tarkempi tarkastelu kuitenkin osoittaa, että useissa tapauksissa on kyse yksittäisestä ratkaisusta (KKO 2008:40) tai hyvin räikeästä kohtuuttomuudesta (KKO 1992:52).⁷⁹ Keskeisimmiksi ratkaisuiksi jäävät sivuomaisuusmyönteinen sovittelu tapauksissa KKO 2008:74 ja 2013:34, avioerosoitukseen yleistettävissä ja laajennettavissa oleva tapaus KKO 2003:29 ja jäämistöosituskuriositeetti KKO 2013:13. Näistä tapaukset KKO 2008:74 ja 2013:34 ovat aiempiin kannanottoihin nähden siinä mielessä poikkeuksellisia, että pitkästä avioliitosta ja yhteisen talouden eteen toimimisesta huolimatta sivuomaisuutta jätettiin huomattavasti puolittamisen ulkopuolelle.⁸⁰ Ratkaisusta KKO 2003:29 ilmenevää oikeusohjetta voitaneen soveltaa myös sellaisiin lyhyehköihin avioeroon päättyneisiin avioliittoihin, joissa yhteisissä panostuksissa on merkittäviä puutteita.

⁷⁷ Ilmeisesti liittyen yrityksestä erilleenmuuttovuonna maksettua osinkoon.

⁷⁸ Asian käsittely jatkui asumishyötykorvauksen osalta (KKO 2007:13).

⁷⁹ Ratkaisua KKO 2008:40 voitaisiin tosin tulkita niinkin, että VO-omaisuuden ja osin analogisesti sivuomaisuuden sekoittaminen ja menettäminen voitaisiin huomioida osituksen sovittelussa pidemmästä avioliitosta ja yhteisen talouden hyväksi toimimisesta huolimatta.

⁸⁰ Oikeuskäytäntö näyttää syrjäyttäneen aiemman oikeuskirjallisuudessa Välimäen esittämän tavan punnita sovittelun harkintakriteereitä, koska Välimäen esityksen perusteella sovitteluvaatimukset olisi mitä ilmeisimmin hylätty. Ks. alaviite 56.

Välimäki arvioi vuonna 2010 valituslupahakemusten perusteella sovitteluherkkyuden lisääntyneen siten, että jäämistösaannot on entistä herkemmin jätetty puolittamisen ulkopuolelle.⁸¹ Sittenkin tämä KKO:n tulkintalinja näyttää vielä vahvistuneen. Pitkästä avioliitosta ja yhteisen talouden hyväksi toimimisesta huolimatta erillinen sivuomaisuus on johtanut sovitteluun osittain tai kokonaan.

Niin ikään *Kolehmainen* tulkitsee ratkaisuja KKO 2013:34 ja 2008:74 siten, että pitkäänkin kestäneen avioliiton jälkeen on hyviä mahdollisuuksia saada sivuomaisuutta puolittamisen ulkopuolelle.⁸² Tämän edellytyksenä näyttää kuitenkin olevan se, että kyseinen omaisuus on selkeästi panostuksen ulkopuolella. Ainakaan aiemmassa hovioikeuskäytännössä esimerkiksi yhteiskäytössä olleesta asunnosta sivuomaisuusosuutta koskeneet sovitteluvaatimukset eivät ole menestyneet. Tämä näyttäisi johtavan siihen, että puolisoitten kannattaisi pitää sivuomaisuuserät mahdollisimman erillään ”yhteisestä pesästä”. Mitä vähemmän sivuomaisuutta tuodaan yhteistalouden käyttöön, sitä paremmat mahdollisuudet on menestyä mahdollisessa sovitteluvaatimuksessa.

Korkeimman oikeuden ja esimerkiksi Vaasan hovioikeuden ratkaisuihin verrattuna Helsingin hovioikeuden ratkaisukäytäntöä voidaan pitää varsin tiukkana. Ellei tapaukseen ole liittynyt erityispiirteitä, lähes kaikissa tapauksissa sivuomaisuuteen kohdistuneet sovitteluvaatimukset on hylätty, jos yhteiselämä oli kestänyt vähintään kolme-neljä vuotta. Myöskään ratkaisu KKO 2008:74 ei näytä heijastuneen Helsingin hovioikeuden ratkaisuihin.⁸³

Osituksen sovittelua koskevissa korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuisissa on useimmiten ollut kyse jollakin tavalla erityislaatuisista tosiseikoista.

Tällöin ratkaisusta ilmenevien perustelujen ja oikeusohjeen soveltaminen muihin tapauksiin on vaikeaa ja sovellettavuus jää epävarmaksi. Tarve prejudikaateille korostuu, koska sovittelussa on kyse tapauskohtaisesta punninnasta. Hovioikeuksien ratkaisuisissa on useita tapauksia, jotka olisivat olleet prejudikaatteina mielenkiintoisia ja tosiseikastoltaan tavanomaisempia. Näin ollen olisi toivottavaa, että korkein oikeus tarttuisi ”härkää sarvista” ja avaisi yleistä sovitteluharkintaa ja tasapainottamista sellaisessa tapauksessa, jossa ei tukeuduttaisi tapauksen erityispiirteisiin.

5.2 Tarveperuste johtaakin sovitteluun?

Tapausta KKO 2013:34 lukuun ottamatta kaikissa korkeimman oikeuden ratkaisuisissa vähemmän omistava puoliso on ollut lähes tai kokonaan varaton ja hänellä on voinut olla jopa tarveperuste tasinolle. Tarveperuste on toissijainen jakonormi, mutta enemmän omistavan vaatiessa sovittelua, varattoman tarveperuste tukee pääsääntöä ja se saattaa siten saada hiukan enemmän merkitystä.⁸⁴ Jos tarveperustetta ei ole, sovittelun edellytysten näkökulmasta jopa KKO:n kantaa laajempi sovittelu olisi perusteltu, koska vastaan puhuvia seikkoja on vähemmän.⁸⁵

Sen sijaan sovittelukynnys saattaa olla tasapainoisessa asetelmassa suhteellisesti korkeammalla. Jos muuta puolitettavaa omaisuutta on merkittävästi, mahtuvatko sivuomaisuuteen liittyvät epäoikeudenmukaisuudet hyväksyttävän ”ärsytyskynnyksen” alle? Oikeuskäytännössä ei olla juuri suoranaisesti otettu kantaa sovittelukynnyksen arviointiin.⁸⁶ KKO:n ratkaisujen valossa vaikuttaa siltä, että puolison puilla paljailla oleminen itse asiassa madaltaisi sovittelukynnystä hänen tap-

⁸¹ Välimäki 2010, s. 146–147.

⁸² *Kolehmainen* 2013, s. 300.

⁸³ Tässä mielessä tuoreehko ratkaisu HHO 25.1.2013 (S 12/16) voi olla merkki ”uudesta aallosta”, erityistapaus tai poikkeus, joka vahvistaa säännön.

⁸⁴ Välimäki 1995, s. 190–191.

⁸⁵ Ks. KKO 2008:74 18 kohdan tarveperuste: ”Samaan suuntaan puhuu myös se, että avioeron jälkeen avioliiton takia pitkään työelämästä poissa ollut B on joutunut vaikeaan taloudelliseen asemaan” sekä tarveperuste ratkaisussa KKO 2003:29.

⁸⁶ Poikkeuksena KKO 2003:29 ja KKO 2013:13, 15 kohta, joissa todettiin, että niissä olosuhteissa määrä ei ollut vähäinen.

piokseen. Toisin sanottuna tarveperuste voikin johtaa siihen, että henkilön saamaa tasinkoa rajoitetaan.

Taustalla on voinut olla ajatus, että merkittävää tasingosta osan poistaminen ei ole kohtuutonta vähävaraiselle tai että varattoman on täytynyt tosiasiassa jollakin tavoin laiminlyödä yhteisen talouden hyväksi toimiminen. Jos näin on, oltaisiin luovuttu ajatuksesta, että kykyjen ja mahdollisuuksien mukaan toimiminen yhteisen talouden eteen olisi riittävää. Näin muodostuisi kaksi eritasoisia kriteeriä yhteisen talouden eteen toimimiseksi: sellainen, josta jää omaisuutta säästöön (korkea sovittelukynnys) ja sellainen, josta ei jää säästöä (matalampi sovittelukynnys).⁸⁷ Korkeampia sovittelun edellytyksiä ja sovittelukynnystä tällaisissa tilanteissa on nähdäkseni vaikea pitää perusteltuna. Tämän looginen seuraus on, että sovitteluun tulisi suhtautua vähintään yhtä myönteisesti kun tarveperustetta ei ole. Niin ikään sovittelukynnyksen merkitystä etenkin suhteessa tarveperusteen puuttumiseen olisi hyvä selkeyttää prejudikaatilla.

5.3 Oikeustila sivuomaisuuteen liittyvässä sovittelussa

Oikeustilan arvioinnin kannalta keskeisimmät ratkaisut ovat KKO 2008:74 ja 2013:34. Niistä ilmenevän oikeusohjeen voidaan tulkita painottavan selkeästi omaisuuskohtaista harkintaa. Vaihtoehtoisesti ratkaisujen merkitys voitaisiin kiistää yksittäistapauksiin tai erityispiirteisiin vetoamalla.

Ratkaisuja voitaisiin tulkita sovittelumyönteisesti siten, että pitkistä avioliitosta ja yhteisen talouden hyväksi toimimisesta huolimatta omaisuuskohtaisessa harkinnassa sellainen sivuomaisuus, johon toinen ei ole panostanut voitaisiin jättää osin tai kokonaan osituksen ulkopuolelle. Voitaisiin tulkita,

että korkein oikeus on hyväksynyt sovittelumyönteisen linjan tai jopa pyrkinyt luomaan sitä erityisesti sivuomaisuuden osalta. Jos näin on, se ei ole kaikilta osin heijastunut hovioikeuskäytäntöön tai vaikutukset ilmenevät vasta pidemmällä viiveellä. Tapauksessa KKO 2008:74 vähemmän omistavalla puolisoilla oli lisäksi tarveperuste tasingolle. Näin ollen sovittelun olisi tullut olla vielä laajempaa, jos tarveperustetta ei olisi ollut tai avioliitto olisi ollut lyhyempi.

Ratkaisuja olisi toisaalta mahdollista tulkita myös sovittelukielteisesti katsomalla, että kyse oli yksittäisratkaisuista. Sovittelu mainitaan ratkaisuselosteiden otsikko-osassa vain kysymyksenä eikä suoranaisena oikeusohjeena. Vaikka se ei ilmennyt perusteluista, olisi mahdollista, että tapauksessa KKO 2008:74 vähemmän omistavan puolison panostus oli todellisuudessa varsin vaatimatonta ja lähenteli laiminlyöntiä.⁸⁸ Ratkaisun antamisen jälkeen konservatiivisesti esitettiin, että yksittäiselle ratkaisulle ei tulisi antaa kovin suurta painoarvoa.⁸⁹ Tulkintalinjan vahvistuminen ratkaisussa KKO 2013:34 kuitenkin pakottanee torjumaan varauksellisuuden ainakin joiltakin osin. Kovin torjuva asenne myös pidemmän päälle kyseenalaisiksi ennakkoratkaisujen tarkoituksen. Pidän sovittelumyönteistä kannanottoa perustellumpana muun muassa siksi, että ratkaisuun KKO 2008:74 kirja tuissa perusteluissa suurin osa näkyvistä argumenteista tuki sovittelua. Ratkaisussa KKO 2013:34 toki esiteltiin myös vastaanpuhuvia seikkoja ja jopa todettiin, että ”kummallakin on siinä määrin omaisuutta, ettei osituksen lopputulos sinänsä muodostu kohtuuttomaksi, vaikka ositusta ei sovitella”.⁹⁰ Kaikesta huolimatta tapauksessa päädyttiin sovittelemaan ositusta, joten vastaanpuhuvien seikkojen merkitys oli lopulta varsin vähäinen suhteessa sovittelua puoltaviin seikkoihin.

⁸⁷ Ks. yhteisen talouden eteen toimiminen KKO 2008:74:ssä, erityisesti alaviite 63.

⁸⁸ Tätä saattaisi tukea Välimäen kommentaari siitä, että asiasta ei voi vetää sivuomaisuutta koskevia johtopäätöksiä ja että toisissa olosuhteissa (pidemmässä, panostavammassa avioliitossa) ratkaisu olisi saattanut olla toinenkin. Kuitenkin alaviitteessä 63 ilmenevällä tavalla epäselväksi jää, millä tavalla toiminta yhteisen talouden hyväksi olisi voinut olla huomattavampaa.

⁸⁹ Näin *Lohi* 2008, s. 560.

⁹⁰ KKO 2013:34, 21 kohta.

Oikeuskäytännön valossa on syytä tarkastella erikseen tilanteita riippuen siitä, onko sivuomaisuus pidetty yhteistalouden aikana selkeästi muusta AO-omaisuudesta erillään. Tämän erillään pitämisen tarkemmat kriteerit ovat kuitenkin jääneet oikeuskäytännössä tarkemmin hahmottumatta.

Korkein oikeus näyttäisi suhtautuneen hyvin myönteisesti sellaisiin sovitteluvaatimuksiin, jotka kohdistuvat erillään pidettyyn sivuomaisuuteen.⁹¹ Tällöin avioliiton kesto ja toimiminen yhteisen talouden hyväksi näyttäisivät jäävän käytännössä vaille merkitystä. Jos toisen puolison ei ole tarvinnut tai hän ei ole kyennyt tekemään mitään kyseisen sivuomaisuuden kartuttamiseksi ja säilyttämiseksi, ei minkäänlainen toimiminen yhteisen talouden hyväksi vaikuttaisi riittävältä ylläpitämään kokonaisharkinnassa ainakaan täyttä avio-oikeutta tällaiseen omaisuuserään.

Kysymys on ongelmallisempi silloin, jos sivuomaisuus on jotenkin sekoittunut muuhun avio-oikeuden alaiseen omaisuuteen. Tyyppitapaus tästä on jo ennen avioliittoa toisen puolison omistama asunto, jonka surrogaatti sijoitetaan ehkä merkittäväksikin osaksi yhteistä tai yhteiseen käyttöön hankittua asuntoa. Tällöin sivuomaisuus voidaan erottaa enää vain laskennallisesti. Vaikka sovitte-

luvaatimus kohdistuisi vain tällaiseen laskennalliseen osaan, hovioikeuskäytännössä tilanteeseen on suhtauduttu hyvin kielteisesti. Korkeimman oikeuden ratkaisuihin ei löydy suoranaista vastausta tulkintakysymykseen. Mitään estettä ei näyttäisi kuitenkaan olevan sille, että puolison myöhemmät panostukset kohdistuisivat vain yhteistalouden aikaiseen osuuteen, ja näin ollen laskennalliseen osuuteen voitaisiin suhtautua sovittelumyönteisesti.

Näin ollen oikeustila vaikuttaa epäselvältä siltä osin, kun yhteiselämä on kestänyt pidempään kuin noin kolme-neljä vuotta (vrt. KKO 2003:29). Tiivistetysti todellinen kysymys ilmenee tosiseikastossa, jossa avioliitto ei ole ollut korostetun lyhyt vaan esimerkiksi 4–10 vuoden mittainen ja avioliitossa on toimittu vähintään kohtalaisesti yhteisen talouden hyväksi, mutta toisaalta on tunnistettavissa sinänsä huomattavia sivuomaisuuseriä, jotka ovat olleet yhteisten panostusten ulkopuolella. Hovioikeuskäytännön valossa nämä tilanteet ovat kohtalaisen yleisiä, ja oikeustilan selkeyttäminen yksityiskohtaisesti perustellulla ennakkoratkaisulla olisi hyödyllistä.

Pekka Savola

⁹¹ AL 35.2 §:n mukaisesti VO-omaisuuden sijaan tullut omaisuus (surrogaatti) säilyttää omaisuusluonteensa, ellei se ole sekoittunut AO-omaisuuteen, kuten tapauksessa KKO 2008:40. Joissakin tapauksissa laskennallinen erottaminen on kuitenkin mahdollista. Ks. esim. *Aarnio – Kangas* 2010, s. 105. Sivuomaisuuden sekoittumisessa muuhun AO-omaisuuteen on samankaltaisia piirteitä.